

H. Merckelbach, K.I.M. van Oorsouw, P.J. van Koppen
& M. Jelicic (2005) Weet er niets meer van,
edelachtbare: Over daderamnesie. *Delikt en Delinkwent*,
35, 11-30

Weet er niets meer van, edelachtbare: Over daderamnesie**

- 2 *Er bestaan ontkenkende verdachten, maar er zijn ook verdachten die zeggen dat zij zich niets meer kunnen herinneren van wat ze gedaan hebben. In jargon heet deze vorm van geheugenverlies amnesie. Nogal wat verdachten en daders beroepen zich erop. In dit artikel bespreken wij verschillende varianten van amnesie. We betogen dat niet elke variant even plausibel is. In nogal wat gevallen is de meest voor de hand liggende interpretatie dat de dader/verdachte zijn amnesie veinst. Getuige-deskundigen zouden daar meer oog voor moeten hebben. We laten aan de hand van casuïstiek zien dat amnesie tot spraakverwarring in de rechtszaal kan leiden.*

I Inleiding

In augustus 2001 speelde zich in Assen een echtelijk drama af waarbij een man zijn vrouw wurgde. De beide echtelieden waren verwickeld in een echtscheidingsprocedure en zo ontstond op een avond een hevige woordenwisseling tussen beiden. Daarbij zou de vrouw de man hebben beschuldigd van incest met hun dochter. 'Zijn oren begonnen te suizen en het werd hem zwart voor de ogen. Toen hij weer bij zijn positieven kwam, lag zijn vrouw dood op de grond en zat hij naast haar, met zijn handen losjes om haar keel. De man zei tijdens de rechtszitting zich niets meer van de verwurging te kunnen herinneren.'¹ Een psychiater en een psycholoog bogen zich in opdracht van de officier van justitie over dit geval van geheugenverlies. Later kwam

* De auteurs zijn respectievelijk hoogleraar psychologie, assistent in opleiding, hoogleraar rechtspsychologie en universitair hoofddocent psychologie, Werkgroep Rechtspsychologie Universiteit Maastricht.

** Citeerwijze: H.L.G.J. Merckelbach, K.I.M. van Oorsouw, P.J. van Koppen & M. Jellicic, 'Weet er niets meer van, edelachtbare: Over daderamnesie', *DD* 2005, 2.

1 *De Telegraaf*, 13 juni 2002.

daar nog een zenuwarts bij, die optrad op verzoek van de Assense rechtbank. De drie deskundigen waren unaniem in hun oordeel: de verdachte leed aan een vorm van geheugenverlies die 'dissociatieve amnesie' heet en hij kon ten tijde van het delict zijn wil niet meer bepalen. De rechtbank maakte die redenering tot de haren en sprak de man vrij.²

Het Assense geval is typerend voor het soort zaken waarin verdachten zeggen aan geheugenverlies te lijden. Om te beginnen gaat het vaak om levensdelicten. Er is nog een andere categorie. Dat zijn overtredingen die vooral gênant zijn. Een voorbeeld is de 84-jarige inwoner uit Vaals die zijn buurmeisje een tongzoen probeerde te geven, maar later zei zich dit niet meer te kunnen herinneren omdat hij dement zou zijn.³

Een ander kenmerk van zaken waarin verdachten aan geheugenverlies zeggen te lijden, is dat er veel psychologisch vocabulaire aan te pas komt. Verdachten hebben niet alleen geheugenverlies, maar zij lijden ook aan acute stress, dementie, epilepsie, schizofrenie van het paranoïde type, enzovoort. Soms zijn de syndromen zo exotisch dat zelfs kenners van de literatuur ze niet thuis kunnen brengen. Neem het Syndroom van Mumenthaler. Voorzover wij konden nagaan had het haar première in een civiele zaak die in 1999 voor de Maastrichtse rechtbank diende. Daarbij ging het om een politiemedewerker die zijn ontslag betwiste. De achtergrond van het ontslag was dat de man zijn auto als vermist had opgegeven nadat hij even daarvoor met die auto de gevel had geraamd van café De Tribunal. Het verweer van de ontslagen politiemedewerker was dat hij die avond mosselen had gegeten en vervolgens een black-out had gekregen. Daardoor zou hij de macht over het stuur hebben verloren en de gevel hebben geraamd. Door de klap van de aanrijding zou hij tijdelijk geheugenverlies hebben gekregen. In die toestand had hij zijn auto als gestolen opgegeven. De man nam een psychiater mee die verklaarde dat het verhaal 'naadloos past bij de klassieke beschrijving van Mumenthaler'.⁴

De psychologische begrippen die in dit soort zaken opduiken zijn allesbehalve willekeurige vaktermen. Steeds gaat het om begrippen die raken aan juridische noties over opzet en schuld. Men zou het ook zo kunnen zeggen: deze psychologische begrippen wekken de suggestie dat de verdachte buiten zijn wil om iets strafbaars deed.

2 Rechtbank Assen 12 juni 2002, *LJN-nummer* AE 3911.

3 *Dagblad De Limburger*, 26 maart 2001.

4 *Dagblad De Limburger*, 12 november 1999.

Daarmee samenhangend – en dat is het laatste kenmerk van de zaken waarover we het hier hebben – worden zij vaak op gezag van een deskundige ingebracht. Meestal is het een dokter die de rechter komt uitleggen dat de verdachte zich niets meer kan herinneren omdat hij aan de een of andere aandoening leed.

In jargon heet het type geheugenverlies dat hier ter discussie staat daderamnesie ofwel delict-gerelateerde amnesie. De term amnesie houdt in dat het geheugenverlies omvangrijker is dan alledaags vergeten. Nu bestaat amnesie in soorten en maten. Zo lijdt een patiënt met het syndroom van Korsakow ook aan amnesie. Het probleem van deze patiënt is echter dat hij geen nieuwe informatie meer kan vasthouden. Dat maakt dat de patiënt bijna alles vergeet van wat hij 's morgens in de krant heeft gelezen, maar wel nog kan vertellen over hoe het vroeger was. Deze vorm van amnesie – ook wel anterograde amnesie genoemd – is behoorlijk anders dan het geheugenverlies waaraan sommige verdachten of daders zeggen te lijden. Zij zijn over het algemeen redelijk in staat om nieuwe informatie vast te houden: ze herinneren zich het politiebureau, ze herinneren zich de rechter-commissaris en ze kennen de naam van hun advocaat. Hun probleem is – zo zeggen ze althans – dat zij zich een specifiek voorval uit het verleden niet meer kunnen herinneren. Bij hen is de amnesie dus naar achteren gericht en heet om die reden ook wel retrograde amnesie.

2 Hoe vaak en wie?

Verdachten en daders die zeggen te lijden aan retrograde geheugenverlies zijn sinds jaar en dag een bekend verschijnsel. Bij ernstige delicten beroept ongeveer 25% van de verdachten zich erop.⁵ Maar ook veroordeelden zeggen vaak geheugenverlies voor het delict te hebben. De Canadese psychiaters Bourget en Bradford toonden bovendien aan dat daders die geheugenverlies claimen vaak meer agressie-

5 Zie bijvoorbeeld: A. Leitch, 'Notes on amnesia in crime for the general practitioner', *The Medical Press* 1948, p. 459-463; P.J. Taylor, P.J. & M.D. Kopelman, 'Amnesia for criminal offences', *Psychological Medicine* 1984, p. 581-588; G.H. Gudjonsson, M.D. Kopelman & J.A.C. MacKeith, 'Unreliable admissions to homicide: A case of misdiagnosis of amnesia and misuse of abreaction technique', *British Journal of Psychiatry* 1999b, p. 455-459; N.M. Pyzora, A.F. Barker & M.D. Kopelman, 'Amnesia for criminal offences: A study of life sentence prisoners', *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 2003, p. 475-490.

ve delicten op hun naam hebben staan dan daders zonder geheugenverlies.⁶

In eigen onderzoek ondervroegen wij Nederlandse TBS-patiënten en vergelijkbare Duitse patiënten die op basis van de zogenaamde Maßregelvollzug vastzaten.⁷ De totale groep omvatte 308 patiënten. Daarvan beweerden er 72 (23 %) geen herinnering aan het delict te hebben. Wat opviel was dat patiënten die geheugenverlies claimden ouder waren, er meer eerdere veroordelingen op hadden zitten en vaker aan drugs of alcohol verslaafd waren dan patiënten die geen geheugenverlies claimden. Het waren dus vooral de oude rotten in het vak die zeiden aan geheugenverlies te lijden.

Over daders met geheugenverlies treft men in de vakliteratuur twee soorten portretten aan. Het ene is dat van de zielige, introverte, domme persoon die onder druk van de omstandigheden zich aan een delict schuldig maakte. In dat verband is wel gesuggereerd dat timide mensen sneller overrompeld raken door bedreigende omstandigheden. Dit zou tot een soort neurologische kortsluiting leiden, die zich dan weer uit in een delict waarvoor men later geheugenverlies heeft.⁸ Het probleem met deze theorie is die van het kip en het ei. We willen best aannemen dat sommige daders met geheugenverlies stille en timide mensen zijn, maar misschien werden zij dat wel vanwege het misdrijf en de dramatische gevolgen ervan – de dood van het slachtoffer, het politieonderzoek en de gevangenisstraf.

Een tweede portret dat men in de literatuur tegenkomt, is dat van de manipulatieve en theatrale crimineel die stelselmatig zijn verantwoordelijkheid probeert te bagatelliseren door zichzelf als slachtoffer te presenteren.⁹ Dit portret komt dicht in de buurt van de opvatting dat het bij uitstek psychopate daders zijn die met (malafide) claims van geheugenverlies komen aanzetten. Het probleem met deze

- 6 D. Bourget, & J.M.W. Bradford, 'Sex offenders who claim amnesia for their alleged offense', *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* 1995, p. 299-307.
- 7 M. Cima, H. Nijman, H. Merckelbach, K. Kremer & S. Hollnack, 'Claims of crime-related amnesia in forensic patients', *International Journal of Law and Psychiatry*, in druk.
- 8 G.H. Gudjonsson, K. Hannesdottir & H. Petursson, 'The relationship between amnesia and crime: The role of personality', *Personality and Individual Differences* 1999a, p. 505-510.
- 9 M. Cima, H. Merckelbach, S. Hollnack & E. Knauer, 'Characteristics of psychiatric prison inmates who claim amnesia', *Personality and Individual Differences* 2003, p. 373-380.

opvatting is dat er zo weinig hard bewijs voor bestaat.¹⁰ We voegen eraan toe dat er nog weinig systematisch onderzoek is gedaan naar de relatie tussen psychopathie, geheugenverlies en recidive.

3 Organische amnesie

Het geheugenverlies waaraan verdachten of daders zeggen te lijden, kent verschillende verschijningsvormen. Sommige daarvan zijn geloofwaardiger dan andere. Om te beginnen is er de organische amnesie. Het gaat dan om geheugenverlies vanwege een – soms tijdelijke – ontregeling van de hersenen. Daarbij valt te denken aan dementie, hersenkneuzing ten gevolge van een ongeval, slaapwandelen of overmatig alcoholgebruik. Wat de precieze oorzaak ook is, organische amnesie duidt op een ziek brein dat informatie over het delict niet goed kan opslaan (encoderen). De kern van de organische amnesie is zodoende een encodeerprobleem. Dat probleem verdwijnt zodra het brein zich heeft hersteld.

Of een verdachte die organische amnesie voor het misdrijf claimt geloofwaardig is, hangt af van het geval. Nog niet zo lang geleden voltrok zich binnen de muren van een verzorgingstehuis het volgende drama. Een 80-jarige demente bewoner van een psychogeriatrisch verpleeghuis werd om het leven gebracht door zijn 81-jarige eveneens ernstig demente kamergenote.¹¹ We mogen veilig aannemen dat de 81-jarige verdachte zich dat niet meer kan herinneren. Dat iemand na een forse klap op het hoofd toch nog doelgerichte actie kan ondernemen – bijvoorbeeld hard kan terugslaan – maar daar later dan niets meer vanaf weet, bestaat ook. Zoiets valt te vergelijken met de voetballer die tijdens het spel een hersenkneuzing oploopt, gewoon verder speelt, een goal maakt, en zich daar later niets meer van herinnert.¹²

Het is zelfs mogelijk dat iemand in een slapende toestand een misdrijf pleegt en daar later geheugenverlies voor heeft. Dat was bijvoorbeeld aan de orde in de Utrechtse slaapwandelaarzaak. Daarbij ging het om

10 N.G. Poythress, J.F. Edens & M.M. Watkins, 'The relationship between psychopathic personality features and malingering symptoms of major mental illness', *Law and Human Behavior* 2001, p. 567-582.

11 *De Telegraaf*, 9 augustus 2003.

12 Het verhaal gaat dat dit de AZ-speler Max Huiberts zou zijn overkomen in een wedstrijd tegen Helmond Sport. Naar schatting loopt ongeveer 50% van de profvoetballers met een mild hersenletsel rond, wat weer niet verwonderlijk is als men bedenkt dat de gemiddelde speler 1000 ballen per seizoen kopt. Zie *NRC Handelsblad*, 21 oktober 2000.

een minderjarig meisje dat 's nachts een bij haar logerende vriendin met een mes stak. De vriendin liep daardoor letsel op. Vlak daarna werd het meisje door de politie voor verhoor meegenomen. Tijdens de eerste verhoren zei zij nauwelijks herinneringen te hebben aan het incident. Ze beschreef hoe ze wakker werd naast haar bloedende vriendin. Het was pas in de daaropvolgende dagen dat de herinneringen aan de gebeurtenis langzaam terugkwamen. Het meisje vertelde toen dat ze tijdens het delict 'droomde dat een inbreker alles deed, terwijl ik het zelf deed'. Bij nader onderzoek kwam vast te staan dat het meisje last had van een labiele slaap-waak cyclus (zie onder).

Soms kan in zulke gevallen worden gedocumenteerd dat de verdachte tijdens zijn slaap afwijkende hersenactiviteit vertoont. Het komt er dan op neer dat in de eerste twee uren na het inslapen hersengebieden die verantwoordelijk zijn voor doelgerichte handelingen wél actief worden, maar hersengebieden die verantwoordelijk zijn voor de controle van het gedrag uitgeschakeld blijven. Die discrepantie, die overigens nooit langer dan 30 minuten aanhoudt, zou ten grondslag kunnen liggen aan agressieve uitbarstingen van sommige slaapwandelaars.¹³

4 Alcohol automatisme

Iemand met een ziek brein kan een delict plegen en daar later organische amnesie voor hebben. Maar zulke gevallen zijn bepaald zeldzaam. Daarom kunnen zij hooguit een fractie verklaren van het toch aanzienlijke contingent aan verdachten en daders dat geheugenverlies zegt te hebben. De belangrijkste overweging daarbij is de volgende. Als het brein zo ontregeld is dat het geen informatie meer opslaat, dan kan het over het algemeen ook niet meer de doelgerichte actie ontplooiën die voor een delict nodig is. Dit voorbehoud geldt bijvoorbeeld voor verdachten die zeggen dat zij onder invloed van drugs of alcohol een delict hebben gepleegd en dat vergeten zijn. Dat is apriori een onwaarschijnlijk scenario omdat hoge doses drugs of alcohol die het geheugen plat leggen dat ook doen met motorische hersenkeren.¹⁴

In een eigen studie vroegen we aan 256 volwassenen of ze door het drinken van alcohol wel eens een black-out hadden gehad.

13 C. Bassetti, S. Vella, F. Donati, P. Wielepp & B. Weder, 'SPECT during sleep-walking', *Lancet* 2000, p. 484-485.

14 H. Kalant, 'Intoxicated automatism: Legal concept vs. scientific evidence', *Contemporary Drug Problems* 1996, p. 631-648.

Tweederde kende het fenomeen. Deze respondenten gaven aan dat zij bij die gelegenheid gemiddeld 15 drankjes binnen 4 uur hadden gedronken. Ofschoon men voorzichtig moet zijn met zulke rapportages, corresponderen de genoemde aantallen met een bloed-alcoholconcentratie van 2.6 promille. Zulke concentraties zijn aanmerkelijk hoger dan de concentraties die men in menig strafdossier tegenkomt.¹⁵ Neem de 32-jarige Arnhemmer die op een novembermorgen naar het café toog en daar tot ver in de middag verbleef, onderwijl 10 biertjes drinkend. Later ging hij naar de flat van zijn vriendin en kreeg met haar ruzie. De vriendin probeerde tot woede van de man weg te lopen. De Arnhemmer: 'ik heb wat gepakt en dat bleek achteraf een mes. Ik kwam weer bij mijn positieven toen ik haar geheel en al onder het bloed bij de koelkast zag liggen. Toen heb ik ook zelf de politie gebeld'. De psychiater die in dit geval de rechtbank moest voorlichten over de persoon van de verdachte verklaarde dat er sprake was geweest van een alcohol automatisme. Hij legde dat als volgt uit: 'dit is een toestand waarin redelijke complexe handelingen worden uitgevoerd buiten de controle van de eigen wil en waarvoor later amnesie bestaat.'¹⁶

De psychiater beseftte blijkbaar niet dat de bloed-alcoholconcentratie van deze geroutineerde drinker onder de 1.0 promille lag toen hij zijn vriendin met een mes levensgevaarlijk verwondde. Een dergelijke concentratie is echt ontoereikend voor een black-out. Een betere interpretatie is dat de Arnhemmer met het verhaal over de black-out zijn verantwoordelijkheid voor het delict probeerde te bagatelliseren. Dat een beroep op alcoholgebruik een dergelijke functie vaak heeft, kwam ook in ons eigen onderzoek naar voren.¹⁷ Daarin keken we naar automobilisten die vanwege een aanrijding of opvallend weggedrag door de politie waren aangehouden. In al deze gevallen werden de automobilisten meegenomen naar het bureau voor een bloedproef. De automobilisten die een black-out claimden hadden geen hoger promillage dan diegenen zonder zo'n claim (respectievelijk 1.8 en 1.9). Maar diegenen die zeiden een black-out te hebben waren wel aanmerkelijk vaker betrokken bij een ongeval dan diegenen zonder black-out (respectievelijk 85% en 35%).

15 K. van Oorsouw, H. Merckelbach, D. Ravelli, H. Nijman & I. Mekking-Pompen, 'Alcoholblack-out voor een delict: Bestaat dat?', *De Psycholoog* 2004, p. 59-63.

16 We citeren hier uit het dossier dat ons door de raadsman ter beschikking werd gesteld.

17 Van Oorsouw e.a. 2004, op. cit.

De strafrechtelijke relevantie van de organische amnesie schuilt in het leerstuk van de ontoerekeningsvatbaarheid. Scherper gezegd: strafrechtelijk gezien is organisch geheugenverlies enkel betekenisvol voorzover aannemelijk is dat de verdachte ook al een ziek brein had toen hij het delict pleegde. Een ander mogelijk raakpunt is noodweer en noodweerexcès (art. 41 Sr). Interessant in dit verband is het geval van de Utrechtse gevangenebewaarder die in augustus 2001 met zijn busje een jonge crimineel bij een jeugdinrichting moest afleveren. Daar aangekomen krijgt de bewaarder van de jongen een forse kopstoot. De bewaarder slaat terug, weet daar later niets meer van en moet zich bij de politierechter verantwoorden voor zijn gedrag. In deze zaak had de kwestie van noodweerexcès aan de orde kunnen komen (zie onder).

5 Red-outs of dissociatieve amnesie

Psychiaters spreken van dissociatieve amnesie als aan het geheugenverlies niet een hersenstoornis, maar een psychische oorzaak ten grondslag ligt. Terwijl organische amnesie een goed gedocumenteerd verschijnsel is, duidt de term dissociatieve amnesie op een hypothetische toestand waarin handelingen, bewustzijn en herinneringen ontkoppeld (gedissocieerd) zijn geraakt. De oorzaak daarvan is al even hypothetisch en stoelt op de volgende aanname: niet alleen een fysieke, maar ook een mentale klap kan tot geheugenverlies leiden. De mentale klap moet dan wel de allure van een trauma of, zoals sommige auteurs het noemen, een red-out hebben. Want alleen de hoogoplopende emoties (reds) die kenmerkend zijn voor trauma's kunnen later leiden tot geheugenverlies, aldus de aanhangers van deze hypothese.¹⁸

Psychiaters die de term dissociatieve amnesie gebruiken, menen dat deze vorm van geheugenverlies het gevolg is van een ophaalprobleem. Vanwege een acute bedreiging verkeert het brein in een staat van hyperactivatie. Geheugeninformatie wordt dan wel opgeslagen, maar zodra de persoon in een minder turbulente toestand komt, is deze informatie moeilijk toegankelijk. Sommige experts spreken in dit verband wel van toestandsafhankelijk geheugen en leggen ook een relatie met alcoholgebruik: de informatie over het delict zou pas

18 G. Swihart, J.C. Yuille & S. Porter, 'The role of state-dependent memory in "red-outs"', *International Journal of Law and Psychiatry* 1999, p. 199-212.

hervonden kunnen worden als de persoon weer in een geagiteerde en beschonken toestand aan het delict terugdenkt.¹⁹

Het juridische aanknopingspunt voor dissociatief geheugenverlies is art. 40 Sr, dat handelt over psychische overmacht. Psychische overmacht wordt dan opgevat als 'een van buiten komende kracht, dwang of drang waartegen weerstand bieden redelijkerwijs niet mogelijk is. Daarbij wordt het externe karakter van de kracht, dwang of drang in de literatuur en de rechtspraak benadrukt'.²⁰

Maar komt het wel voor dat iemand dissociatief geheugenverlies heeft voor een ernstig delict dat hij pleegde? Ja, zegt de Britse psychiater Michael Kopelman, die soms als getuige-deskundige optreedt.²¹ Zijn belangrijkste argument is dat verdachten die aan dit type geheugenverlies zeggen te lijden vaak zelf de politie inlichten. Daar komt bij dat zij zelden een vlucht poging ondernemen. Kopelman: 'dat maakt een verklaring van het geheugenverlies in termen van veinzen minder plausibel'.

Echt sterk is Kopelmans argument niet. Want voor de verdachte die zich geconfronteerd weet met een overmaat aan belastend bewijs kan het veinzen van geheugenverlies juist grote voordelen hebben. Door te zeggen dat je niets meer weet, kun je om te beginnen op een coöperatieve manier van je zwijgrecht gebruik maken. Bovendien bestaat er de gereede kans dat men een arts als deskundige bij jouw zaak betreft. Als die ervan overtuigd raakt dat er sprake is van dissociatief geheugenverlies, zal hij in zijn rapport aan de rechter de situatie waarin het delict plaatsvond portretteren als een red-out of trauma. Dan verwerf je als verdachte de sympathieke status van slachtoffer. Als het eenmaal tot een veroordeling-plus-TBS is gekomen, dan kun je je in de TBS-kliniek onttrekken aan therapie sessies waarin hulpverleners over het delict willen praten. Je weet er immers niets meer vanaf.

19 S. Porter, A.R. Birt, J.C. Yuille & H.F. Herve, 'Memory for murder: A psychological perspective on dissociative amnesia in legal contexts', *International Journal of Law and Psychiatry* 2001, p. 23-42.

20 Wij volgen hier de tekst van S. Janssen, 'Psychische overmacht: Naar een absolute wilsonvrijheid?', *Nederlands Juristenblad* 2002, p. 1111. Zie ook G.G.J. Knoops, (1998). *Psychische overmacht en rechtsvinding: Een onderzoek naar de strafrechtelijke, forensisch-psychiatrische en psychologische grenzen van psychische overmacht* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1998.

21 M.D. Kopelman, 'The assessment of psychogenic amnesia', in: A.D. Baddeley & B.A. Wilson & F.N. Watts (red.), *Handbook of memory disorders*, New York: Wiley 1995, p. 427-448.

Los van deze overwegingen is de wetenschappelijke evidentie voor dissociatief geheugenverlies ronduit zwak. Zo onderzocht de Canadese arts Wolf of aan deze vorm van amnesie toestandsafhankelijk geheugen ten grondslag zou kunnen liggen.²² Zijn proefpersonen waren 5 veroordeelde moordenaars, die beweerden dat zij zich helemaal niets meer konden herinneren van het delict omdat ze destijds teveel alcohol hadden gedronken. Wolf voerde hen dronken en ging na of in deze toestand hun herinneringen aan het delict terugkwamen. Dat gebeurde niet. De proefpersonen werden geagiteerd en agressief, maar hielden vol dat zij zich niets van hun delict konden herinneren. Geen toestandsafhankelijk geheugen dus.

Ook het idee dat dissociatief geheugenverlies het gevolg is van mentale klappen blijkt in de wetenschappelijke literatuur zeer omstreden te zijn. Als ergens mentale klappen werden uitgedeeld, dan was het wel in de concentratiekampen van de nazi's. Zou het fenomeen van dissociatieve amnesie op enige schaal voorkomen, dan verwacht men het dus aan te treffen bij de overlevenden van die kampen. Maar daar wordt het niet gezien.²³ Het tegendeel is eerder waar: overlevenden hebben maar al te scherpe herinneringen aan deze kampen en lijden ook onder deze intrusieve herinneringen. Het feit dat zij daar weinig over praten, betekent niet dat zij aan dissociatief geheugenverlies lijden. Er is een groot verschil tussen ergens liever niet over willen praten en ergens geen herinneringen aan hebben.²⁴ Dat onderscheid is ook voor de strafrechterlijke context relevant, maar het staat artsen die zich buigen over zaken waarin daders geheugenverlies claimen niet altijd even helder voor ogen. Ondertussen mogen we aannemen dat het aantal daders dat niet wil praten over het delict vele malen groter is dan het aantal daders dat aan dissociatieve amnesie lijdt, zo dat laatste überhaupt al voorkomt. Want welbeschouwd is er geen enkele reden te bedenken waarom een dader met gezonde hersenen geheugenverlies zou hebben voor zo'n unieke en indringende ervaring als iemand anders van het leven beroven.

Voor dat standpunt vallen nog een heleboel technische argumenten aan te dragen. Niet de minste daarvan zijn: (1) dat mensen over het algemeen handelingen beter onthouden dan andere soorten

22 A.S. Wolf, 'Homicide and blackout in Alaskan natives', *Journal of Studies on Alcohol* 1980, p. 456-462.

23 R. Yehuda, A. Elkin, K. Binder-Brynes, B. Kahana, S.M. Southwick, J. Schmeidler & E.L. Giller, 'Dissociation in aging Holocaust survivors', *American Journal of Psychiatry* 1996, p. 935-940.

24 R.J. McNally, *Remembering trauma*, Cambridge: Harvard University Press 2003.

informatie (action-superiority-effect).²⁵; (2) dat mensen handelingen die zij zelf hebben uitgevoerd beter onthouden dan handelingen die zij alleen maar hebben gezien (self-reference-effect).²⁶; en (3) dat mensen dingen extra goed gaan onthouden als ze er niet aan willen denken (white-bear-effect).²⁷ In geheugentermen valt een delict te definiëren als een action-superiority-effect + self-reference-effect + white-bear-effect. Met die definitie in het achterhoofd is het haast onmogelijk dat iemand dissociatief geheugenverlies krijgt voor een delict dat hij zelf heeft gepleegd en waaraan hij liever niet meer denkt.

6 Simulanten

De derde variant van geheugenverlies bij daders is de geveinsde amnesie. Daders die hun amnesie veinzen, proberen anderen wijs te maken dat zij zich hun misdaad niet meer kunnen herinneren. Soms proberen zij organisch geheugenverlies te imiteren. Een fraai voorbeeld hiervan is de zich nog steeds voortslepende zaak van Scott Falater. De 44-jarige Falater uit Arizona bracht zijn vrouw messteken toe en verdrok haar vervolgens in het zwembad. 'Hij deed 't zonder een bewuste gedachte. Hij deed het omdat hij slaapwandelde', zei zijn advocaat Michael Kimerer aan het begin van het proces.²⁸ Dit is twijfelachtige verdedigingstrategie omdat slaapwandelepisodes hooguit een half uur duren, terwijl Falater 50 minuten bezig was met het om het leven brengen van zijn vrouw. Daar kwam bij dat zijn handelingen werden gadeslagen door een buurman. Falaters gedrag bleek een logica te vertonen die slecht past bij de gedesorganiseerde staat waarin slaapwandelaars zich doorgaans bevinden. Zo was hij in de weer met het wegwerken van zijn bebloede kleding. Bovendien vond men in het slaaplaboratorium bij Falater geen harde aanwijzingen voor hersenactiviteit die op een neiging tot slaapwandelen zou kunnen duiden.²⁹ Daarin schuilt ook het gevaar voor degene die organisch geheugenverlies probeert te veinzen. Omdat deze vorm van geheugenverlies in principe via neuropsychologische tests en andere metingen – zoals bijvoorbeeld het elektro-encefalogram (EEG) – op haar plausibiliteit valt te onderzoeken, loopt de simulant het aanmerkelijk risico

25 J. Engelkamp & H.D. Zimmer, *The human memory*, Seattle: Hogrefe 1994.

26 C.S. Symons & B.T. Johnson, 'The self-reference effect in memory: A meta-analysis', *Psychological Bulletin* 1997, p. 371-394.

27 D.M. Wegner, D.J. Schneider, S.R. Carter & T.L. White, 'Paradoxical effects of thought suppression', *Journal of Personality and Social Psychology* 1987, p. 5-13.

28 *De Volkskrant*, 20 oktober 2003.

29 T. Jacobs, 'The big sleep', *Fortean Times* 1993, p. 42-45.

om te worden ontmaskerd. Vanuit dat gezichtspunt is het voor simulanten verstandiger om dissociatief geheugenverlies te veinzen.

Onderzoek van de Canadese psycholoog Nicholas Spanos laat zien dat als mensen zich moeten verantwoorden voor een grove misstap, zij betrekkelijk snel op het idee komen om geheugenverlies te simuleren. Spanos' onderzoek bestond uit een simpel rollenspel, dat kort gezegd als volgt verliep. Studenten moesten zich inbeelden dat zij verdacht werden van moord en verkrachting en dat het forensische bewijs tegen hen overweldigend was. Vervolgens kregen zij een gesprek met een psychiater. Zodra de psychiater 'de verdachten' daarvoor de ruimte gaf, kwamen zij binnen de kortste keren met een verhaal op de proppen dat de contouren aannam van dissociatief geheugenverlies.³⁰ Dat heeft voor een deel te maken met het feit dat dit type geheugenverlies via films als Hitchcocks *Spellbound* (1945) deel uitmaakt van een wijdverbreide folklore. Voor menige verdachte komt daar nog bij dat hij op grond van zijn excessief alcohol- of drugsgebruik wel weet hoe een black-out aanvoelt. Dat verklaart waarom wij in onze eigen studie vonden dat claims van geheugenverlies vooral worden aangetroffen bij recidivisten die een alcohol- of drugsprobleem hebben.

Ondertussen zijn de imitaties die verdachten of veroordeelden van geheugenverlies proberen te geven vaak beroerd. Een patiënt met bonafide geheugenverlies zal doorgaans zeggen dat hij zich sommige fragmenten wél kan herinneren en dat extra vingervijzingen hem helpen om weggezakte herinneringen te activeren. Simulanten zijn daarentegen nogal dogmatisch over hun geheugenverlies: zij claimen dat het totaal en irreversibel is.³¹

Verdachten die amnesie veinzen, hoeven niet bij voorbaat op ongelooft te rekenen. Die welwillendheid hangt samen met de bij veel leken diepgewortelde overtuiging dat mensen onaangename herinneringen verdringen. Soms zijn het de verdachten zelf die zich door deze overtuiging op sleeptouw laten nemen en oprecht gaan geloven dat zij dissociatief geheugenverlies hebben voor een delict dat zij nooit pleegden. Zo beschrijft de Britse rechtspsycholoog Gisli Gudjonsson het geval van een soldaat die door de politie indringend werd onder-

30 N.P. Spanos, J.R. Weekes & L.D. Bertrand, 'Multiple personality: A social psychological perspective', *Journal of Abnormal Psychology* 1986, p. 362-376.

31 S.-Å. Christianson & H. Merckelbach, 'Crime related amnesia as a form of deception', in: P.A. Granhag & L.A. Strömwall (red.), *Deception in forensic contexts*, Cambridge: Cambridge University Press 2004.

houden over de moord op een 14-jarig meisje.³² Tijdens de verhoren kwam uitvoerig ter sprake waar de soldaat twee maanden eerder, ten tijde van de moord, zoal was geweest. De verdachte vond het moeilijk om daarover precies te zijn. Geholpen door artsen die hem onderzochten, ging hij zich hardop afvragen of hij misschien de moord op het meisje had verdrongen. De verdachte ging dromen over het slachtoffer, kreeg visioenen van haar en zei uiteindelijk: 'ik moet het gedaan hebben want ik kan een plaatje van haar zien'. Hij legde een bekentenis af en werd op basis daarvan veroordeeld. Later ging de verdachte twijfelen aan zijn bekentenis en in hoger beroep werd hij vrijgesproken. Het geval demonstreert hoe een verdachte zelf aan de hypothese van dissociatieve amnesie kan gaan geloven.

7 Nogmaals kopstoot

Het is zeer de vraag of er zoiets als dissociatieve amnesie voor een delict bestaat. Als het al voorkomt, is het zo zeldzaam als vogelenpoep in een koekoeksklok. Het komt wél, zij het niet vaak, voor dat een dader organische amnesie voor zijn delict heeft. Geveinsde amnesie is daarentegen *all over the place* omdat het tot het standaard gedragsrepertoire van mensen behoort, die zich voor een ernstige misstap moeten verantwoorden. Dat is, de vakliteratuur over het onderwerp samenvattend, de stand van zaken.

Men zou denken dat psychiaters daarmee rekening houden op het moment dat zij als getuige-deskundigen onderzoek doen bij een verdachte die geheugenverlies zegt te hebben. Maar onze indruk is dat psychiaters er een andere prioriteit op nahouden en wel een die absolute voorrang geeft aan het idee van dissociatief geheugenverlies. In het eerder aangehaalde geval van de Utrechtse gevangenebewaarder gooide de advocaat het over de boeg van psychische overmacht. Twee psychiaters onderbouwden dat verweer. Na onderzoek concludeerden zij dat de black-out van de bewaarder een dissociatieve reactie was. De politierechter veroordeelde de man wegens openlijke geweldpleging tot een maand voorwaardelijk en overwoog daarbij – naar onze mening terecht – het volgende: 'De samenleving moet erop kunnen vertrouwen dat iemand met zo'n belangrijke functie als die van u niet terechtkomt in de situatie van psychische overmacht.'³³ Maar ging het in deze zaak wel om psychische overmacht en, daaraan

32 G.H. Gudjonsson, M.D. Kopelman, & J.A.C. MacKeith 1999b, p. 455-459.

33 *De Volkskrant*, 20 oktober 2003.

gekoppeld, dissociatief geheugenverlies? Onze inschatting is van niet. De psychiaters hadden de advocaat en de rechter dienen te wijzen op de serieuze mogelijkheid van organisch geheugenverlies. Het is immers goed denkbaar dat iemand die een kopstoot krijgt daar een hersenletsel aan overhoudt en in de nasleep daarvan dingen doet die hij zich later niet kan herinneren. In tegenstelling tot de uitleg van de psychiaters, is dit een toetsbaar scenario. Het had met neuropsychologische tests op haar merites kunnen worden beoordeeld. Stel dat bij de verdachte een forse hersenkneuzing aantoonbaar zou zijn geweest. Dan had de advocaat zich moeten afvragen of het optreden van zijn cliënt een vorm van noodweer-exces was.

8 Freudiaanse hydraulica

We begonnen dit artikel met de Assense wurgmoord. Hieronder staan we wat langer stil bij de deskundigen in deze zaak. Allereerst de psychiater. Hij concludeert: 'In de kern is er sprake van een primitief menselijke, maar ook dierlijke reactie (...). Indien iemand zich ernstig bedreigd voelt treden deze reacties onmiddellijk op en vinden grotendeels los van de cognitieve controles plaats. Het is een min of meer reflexmatig reageren als overlevingsmechanisme. Bij betrokkene lijkt er sprake van zo'n reflexmatige (vecht)reactie. Betrokkene kan zich het gebeurde niet herinneren, behalve zacht gillen in de verte. In psychiatrische termen was er sprake van een acute dissociatieve reactie.' Deze deskundige lijkt er vanuit te gaan dat een incestbeschuldiging een acute bedreiging oplevert. Laten we hem voor het moment in die discutabele aanname volgen. Is het dan zo dat een acute bedreiging een lichamelijke reactie kan ontlokken die zich onttrekt aan het bewustzijn van de bedreigde persoon? Jazeker. Dat is althans wat de Amerikaanse neurobioloog Joseph LeDoux liet zien.³⁴ Hij toonde aan dat er twee paden in de hersenen zijn waarlangs emotionele informatie kan worden omgezet in een handeling. Het ene, hoog in de hersenen gelegen, pad verwerkt informatie op een grondige, bewuste, maar dus ook langzame manier en initieert dan pas een handeling. In acuut bedreigende situaties is dit pad te traag en dan wordt informatie *quick and dirty* via een dieper in de hersenen gelegen pad verwerkt. Dat pad kan een handeling ogenblikkelijk en dus onbewust initiëren.

Het deskundigenbericht van de psychiater in de Assense zaak is duidelijk schatplichtig aan het werk van LeDoux. De psychiater

³⁴ J.E. LeDoux, *The emotional brain*. New York: Simon & Schuster 1996.

vergeet echter een toch wel cruciaal punt in zijn analyse mee te nemen. Dat is dit punt: ook al wordt in een acuut bedreigende situatie een handeling onbewust geïnitieerd, na 300 milliseconde raakt de bedreigde persoon volkomen doordrongen van wat hij aan het doen is en zou hij tegenmaatregelen kunnen nemen.³⁵ De Assense wurgmoord duurde aanmerkelijk langer dan 300 milliseconde, want de ruzie begon in de woonkamer en de verwurging vond plaats in de tuin.

De psycholoog die optrad in de Assense zaak legt in zijn deskundigenbericht een ander accent. Hij schrijft over de verdachte: 'Hij verkeerde in een verkokerde toestand van een overweldigende agressie-uitbarsting, een dissociatieve reactie. De agressieontlading vond plaats nadat betrokkene jarenlang veel onlustgevoelens heeft onderdrukt en toen op de bewuste avond het slachtoffer kwetsende verwijten en bedreigingen uitte ging betrokkene geheel door het lint.' Het bericht van deze deskundige is schatplichtig aan Sigmund Freud. De Weense wonderdokter huldigde een hydraulische opvatting over agressie: als agressie wordt onderdrukt, zal het accumuleren en op zeker moment leidt dat tot een explosie. In de academische psychologie kent deze opvatting sinds enige tijd geen aanhangers meer. Daar is een goede reden voor. Ofschoon het hydraulische model intuïtief plausibel is, maakt onderzoek duidelijk dat mensen die hun woede moeten inhouden op de langere termijn ook minder agressief zijn dan mensen die hun woede mogen uiten. In de meest recente studie op dit terrein liet de Amerikaanse sociaal-psycholoog Brad Bushman 600 studenten naar zijn laboratorium komen. Ze werden allemaal gesard over een essay dat ze hadden geschreven. Daarna mochten sommige studenten tegen een soort boksbeugel tekeer gaan, terwijl anderen rustig moesten blijven. Tenslotte liet Bushman de studenten op een schaal aangeven hoe woedend ze waren. Diegenen die te keer waren gegaan, bleken woedender dan de studenten die rustig waren gebleven. Onderzoek zoals dat van Bushman laat zien hoe stupide trainingsprogramma's zijn waarin criminele jongeren eens flink tekeer mogen gaan tegen de boksbeugel of tijdens de Ardennen survival.³⁶ En het laat vooral zien dat het hydraulische model van agressie niet klopt. Het is dan ook een raadsel waarom de psycholoog de Assense rechtbank opscheepte met zo'n hydraulische model.

35 McNally 2003, op. cit.

36 Zie B.J. Bushman, 'Does venting anger feed or extinguish the flame?', *Journal of Personality and Social Psychology* 2002, p. 724-731.

De zenuwarts in de Assense zaak bestrijkt in zijn rapport niet alleen de medische, maar ook de juridische aspecten van het drama. Om met dat laatste te beginnen, schrijft hij over de verdachte: 'Hij was ten tijde van het delict en de minuten daaraan voorafgaande niet in staat zijn wil en handelen te bepalen conform inzichten in de maatschappelijke onaanvaardbaarheid van zijn dissociatieve en agressieve acting out. Het kan, met andere woorden, betrokkene niet worden verweten dat hij min of meer plotseling en op basis van genoemde heftige gevoelsbewegingen en reacties in een toestand van ernstige dissociatie terecht kwam.' De deskundige neemt hier ongevraagd op de stoel van de rechter plaats. Misschien dat de Assense magistraten dat niet erg hebben gevonden. Want het medische deel van zijn deskundigenrapport is ook voor ons – als echte kenners – een cryptisch dieptepunt. Hoe we ook ons best doen, we snappen nauwelijks wat de zenuwarts vanuit zijn expertise te melden heeft over de zaak. Zo schrijft hij over de verdachte: 'Daarenboven heeft hij ook tijdens het delict min of meer primitief-intentioneel en consequent gehandeld, dat wil zeggen het meeslepen en verwurgen van zijn echtgenote, conform de heftige (maar verdrongen) woede en afkeer ten aanzien van de door hem als bedreigend ervaren realiteit (verlating). Daarin worden primitieve en ontremde infantiele hechtingsreacties in de zin van aanklampen en vasthouden zichtbaar, zoals dat in minder agressieve zin overigens ook bij jonge primaten in de eerste levensfase postnataal onder situaties van dreiging en stress kan worden geobserveerd.'

Wij citeerden zo uitvoerig uit de rapporten van de deskundigen in de Assense zaak om duidelijk te maken hoe sterk het concept van dissociatief geheugenverlies bij hen leefde. Ondertussen vond geen van de drie deskundigen het nodig om te toetsen of de verdachte zijn amnesie misschien wel veinsde. Dat is des te opmerkelijker omdat voor dit doel goede instrumenten beschikbaar zijn.³⁷ Met dat alles in het achterhoofd vinden ook wij dat de vrijspraak van de verdachte in de Assense zaak getuigt van lef.³⁸

37 H. Merckelbach, M. Cima & H. Nijman, 'Daders met geheugenverlies', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 667-685.

38 Om geheel andere reden vond ook de Nijmeegse strafrechtgeleerde Ybo Buruma het vonnis van de Assense rechtbank van lef getuigen. Zie Y. Buruma, 'Vrijspraak van moord', *NJB* 2002, p. 1503.

Dat laat de eerder beschreven Utrechtse slaapwandelzaak zien. Ook hier buigen zich drie deskundigen over de zaak. Zij voeren tests uit en maken een precieze reconstructie van de voorgeschiedenis van het meisje. Ze wordt zelfs een aantal nachten ter observatie opgenomen, waarbij men haar hersenactiviteit in kaart brengt. Uit het onderzoek blijkt dat in de familie van het meisje slaapstoornissen voorkomen. Al eerder heeft zij tijdens het slaapwandelen doelgericht, maar bizar gedrag tentoon gespreid. Bij een van die gelegenheden knipte het meisje bijvoorbeeld haar eigen haren af. Het meisje heeft sinds kort een baan in de horeca met onregelmatige werktijden. Op de avond van het drama had zij alcohol gedronken en sigaretten gerookt. Van deze psycho-actieve stoffen is bekend dat ze de slaap-waak cyclus verder ontregelen. Het drama zelf voltrok zich binnen twee uur nadat het meisje was gaan slapen en nam slechts luttele minuten in beslag. Voorts was er geen enkel motief om de logerende vriendin met een mes te lijf te gaan. Al deze ingrediënten voldoen aan de eisen die de wetenschappelijke literatuur stelt aan slaapwandelen en aanverwante stoornissen.

Anders dan de Assense deskundigen voelen de Utrechtse deskundigen zich gehouden aan die literatuur. En anders dan de Assense experts, zijn ze terughoudend in hun oordeel. In deze zaak, zo schrijven ze, bestaat er de reële mogelijkheid dat het meisje tijdens het slaapwandelen tot haar daad is gekomen. De Utrechtse rechtbank volgt de deskundigen in die redenering en voegt daar op eigen gezag deze overweging aan toe: 'Hieruit wordt afgeleid, dat de verdachte niet willens en wetens heeft gehandeld nu zij verkeerde in een toestand van diepe slaap waardoor van onbewustheid sprake was en dientengevolge van wilsgerichtheid ook geen sprake kan zijn.' De rechters spraken het meisje vrij.³⁹

II **Tautologie**

Het vonnis van de Utrechtse rechtbank voert helder voor ogen waarom juristen het geheugenverlies van verdachten een punt van relevantie vinden. In hun opvatting zegt geheugenverlies immers iets over of de verdachte willens en wetens tot zijn daad kwam. Wat precies, daarover verschillen strafrechtgeleerden van mening. Een radicale

³⁹ Rechtbank Utrecht 17 december 2002, *LJN-nummer* AF 2058.

opvatting is te vinden bij het Bundesgerichtshof. Dit Duitse rechtscollege schijnt te denken dat elke vorm van geheugenverlies erop duidt dat de verdachte het delict zonder opzet pleegde.⁴⁰ Op grond van wat wij hierboven schreven, valt snel in te zien waarom dit onhoudbaar is. Elk paard heeft 4 poten, maar niet alles wat 4 poten heeft is een paard. Zo is het ook met het geheugenverlies van verdachten en daders. Iemand die vanwege slaapwandelen of een hersenkneuzing half bewusteloos is en in die toestand een delict begaat, zal later geheugenverlies hebben voor dat delict. Maar lang niet elke verdachte of dader die later geheugenverlies claimt, zal ten tijde van het delict in zo'n toestand hebben verkeerd. Wij zeiden het al: het veinzen van amnesie behoort tot het vaste repertoire van mensen die zich voor een ernstige misstap moeten verantwoorden.

De rechters die zich bogen over de Assense wurgmoord zagen dit ook wel in. In haar vonnis schreef de Assense rechtbank dat geheugenverlies niet zonder meer betekent dat de verdachte ten tijde van het delict in een willoze toestand verkeerde. Om vast te stellen of van zo'n willoze toestand ten tijde van de wurging sprake was, riepen de Assense rechters nu juist de hulp van een aantal deskundigen in. De vraag rijst echter of deze deskundigen zich wel realiseerden wat van hen werd verwacht. Wij vrezen van niet. Onze reconstructie is dat de deskundigen het geheugenverlies van de verdachte automatisch classificeerden als een vorm van dissociatieve amnesie. Vervolgens herleidden zij op grond van een tautologische redenering die dissociatieve amnesie tot een dissociatieve reactie ten tijde van de verwurging. Want hoe wisten de deskundigen dat de verdachte in een dissociatieve toestand verkeerde toen hij zijn vrouw wurgde? Omdat de verdachte later zei aan geheugenverlies te lijden. En waarom leed hij dan later aan geheugenverlies? Omdat hij in een dissociatieve toestand was toen hij zijn vrouw wurgde. De laatste stap van de redenering bestond eruit dat de deskundigen de dissociatieve reactie ten tijde van het delict gelijk stelden aan een willoze toestand van de verdachte. Dat is een vertaalslag van het psychologische naar het juridische domein die naar onze mening nooit te maken valt.

40 Voor de liefhebber: 'Eine nachgewiesene Erinnerungslosigkeit an die Tat – allein oder zusammen mit anderen Merkmale – ist ein Anzeichen für eine auf einem Affekt beruhende Bewusstseinsstörung.' BGH 4 StR 207/208. Zie ook I. Barbey, 'Postdeliktische Erinnerungsstörungen: Ergebnisse einer retrospektiven Erhebung', *Blutalkohol* 1990, p. 241-259.

Dat heeft er mee te maken dat de psychologie geen zinnig woord te zeggen heeft over de Vrije Wil. In de juridische beschrijving van de werkelijkheid komen rationele mensen op basis van hun Vrije Wil tot hun handelingen. Als die handelingen een overtreding van de wet inhouden, dan kunnen mensen daarvoor worden gestraft. Als zij de wet overtreden, maar er is geen sprake van Vrije Wil, dan behoort het tot de juridische mogelijkheden om hen niet te straffen.

Of verdachten wel of niet vanuit hun Vrije Wil handelden, moeten juristen vaststellen. Psychologen en psychiaters kunnen dat niet.⁴¹ In hun beschrijving van de werkelijkheid komt het brein op basis van routines tot handelingen. Net zoals het hart volgens bepaalde principes bloed pompt, zo initiëren de hersenen volgens cognitieve regels gedrag. Die regels zijn de neerslag van de genetische bagage en de leergeschiedenis van een individu. Een gezonde persoon is zich bewust van het resultaat van deze regels – het manifeste gedrag – maar de regels zelf onttrekken zich aan introspectie.⁴² In deze beschrijving van de realiteit heeft het begrip Vrij Wil geen enkele plaats. Toen u gisteren langs de bank liep en die niet beroofde, had dat te maken met de wijze waarop uw brein is gesocialiseerd en geconditioneerd. De vraag of daaraan een wilsakt voorafging – ‘neen, vandaag beroof ik geen bank’ – is vanuit het perspectief van de psychologie een volstrekt overbodige. De psycholoog of psychiater die deze vraag toch gaat beantwoorden, creëert daarmee alleen maar verwarring. In de deskundigenberichten van de Assense wurgmoord heeft de lezer daarvan enkele staaltjes gezien.

Wat moet een deskundige een rechtbank vertellen over een verdachte die geheugenverlies claimt? Er zijn eigenlijk maar drie dingen die zich met droge ogen laten zeggen. Ten eerste, dat geheugenverlies claimen nog niet hetzelfde is als geheugenverlies hebben. Ten tweede, dat bij mensen die zich in de nesten hebben gewerkt geheugenverlies veinzen een vaak verkozen rol is. Ten derde, dat organische amnesie soms voorkomt en in principe met bijvoorbeeld psychologische tests te onderzoeken is. Als na toetsing blijkt dat de verdach-

41 H.F.M. Crombag, ‘Over opzet en schuld’, in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 737-760. Zie ook P.J. van Koppen, ‘Weg met de toerekeningsvatbaarheid: Over rapportages over verdachten’, *Trema* 2004, p. 221-228.

42 J.R. Waldbauer, & M.S. Gazzaniga, ‘The divergence of neuroscience and law’, *Jurimetrics Journal* 2001, p. 357-364.

te organische amnesie voor het delict heeft, dan kan er sprake zijn geweest van een bewustzijnsstoornis ten tijde van het delict. Of daarmee ook de Vrije Wil werd aangetast is voor psychologen en psychiaters een onbeantwoordbare vraag.